

УДК 141.319.8:159.923.2
orcid.org/ 0000-0001-9744-8300

КОЗАЧИНСЬКА Вікторія Валеріївна

доктор філософських наук, старший науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України

СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ЛЮДИНИ: ВИКЛИКИ ПОСТЛЮДСЬКОСТІ

Обстоюючи образ децентрованої раціональної особистості, вбудованої в діалогічну спільноту, Ю. Габермас у «Майбутті людської природи» наголошує на загостренні питання ідентичності за умов, коли «етика можливості бути собою обертається на одну з багатьох альтернатив, ... а нові технології змушують нас вести публічний дискурс про правильне розуміння культурної форми життя як такої» (Хабермас, 2002, с. 26). Перед людиною простягаються обрії програмування себе, свого тіла, іміджу тощо відповідно до уподобань, а сама природа людини постає предметом вольових «дизайнів» – так, що втрачаються межі між тим, якими ми «є», й органічною оболонкою, якою «наділяємо» себе (Хабермас, 2002, с. 16).

Перед сьогоденним антропологічним знанням зринає проблема інформаційної людини як *транс-* і *пост-людини*, з огляду на перспективу над-(пост)людськості. Відтворення усталених засновків буття опиняється перед обличчям пост-тілесності у потужних віртуальних реальностях, де-струкцією моноцентричності маскулінного типу тощо. Центральний меседж постлюдськості – детермінованість тіла в сучасній культурі, що потребує спростування обмежень його особливої ідентичності. Узвичаєним є «оформлення» тіла у розмаїтті стилів як та «освітня робота» (Бодріяр, 2000), завдяки якій люди надають собі упізнаної соціальної форми, виявляють смаки й цінності. Пристосовуючись до запитів аудиторії, тіло вже не дорівнює *людському* тілу в дискурсах маскультури і спорту, в рекламних текстах обертаючись на схему, редукуючись до шкіри чи пропорцій фігури як «поверхні», що підлягає оновленню (Зверева, 2003).

Властивий мережевому суспільству розрив між соціальним станом та біологічною фазою, що лежить у засновках життєвого циклу (розширення категорії «третього віку», трансформація родини й зміни форм материнства тощо), зумовлює не менш загрозливі виклики – від спростування біосоціальної зумовленості ролей у соціумі до «*аритмії*» біосоціальної ритмічності в цілому. Індустріалізація цих перетворень призводить до відчуття «фікції» суб'єктивності. Фантазматично «імморталізованим» виглядає саме вже безугавне накопичення *часу* як спільного еквівалента, загальнонародового капіталу людства (Бодріяр, 2000), – що є відтак, радше, «свободою капіталу від часу» (Кастельс, 2000).

Контекстуальність і локальність ідеї людського часу трансгресує в інформаційному суспільстві у «суміш часів» і в «домінантну» форму соціального часу мережевого суспільства – *позачасову* темпоральність, у якій «...соціальне панування здійснюється через посередництво вибіркового включення або виключення функцій та людей із різноманітних часо-просторових рамок» (Кастельс, 2000, с. 400). В інформаційно-смысловому обширі необмеженого метадискурсивного процесу означення – цього «злов'язного розмноження значень у світі» (М. Фуко) технонаукові стратегії відмовляються визнати смерть як *онтологічний* факт людського буття.

З цим пов'язано зухвалу наративізацію «кодів» мортальності як ресурсу споживання й задоволення, активне моделювання – через стратегії відчушеного дивлення (*look*) та стеження (*gaze*) як визначальних способів отримання задоволення – «від-чуженої», «об-інакшеної» смерті як продукту візуального обміну культури. Про знеособлено «статистичний», «цифровий» підхід до смерті, що зринає у соціотехнічному контексті «розуму, що *заперечує час*» (Кастельс, 2000), свідчить медіадискурс «поп-спільноти», де підвищена зацікавленість до випадкової смерті заповнює брак осмислення смерті природної. «Поп-культурні» медіатехнології не дбало *трансгресують* межі «від-чужуваної», «спожитої» як культурний продукт «оптичної», «часткової» летальності.

Дистанціюючись від смерті складними онтологізованими конструкціями, суб'єкт інформаційного суспільства, як слушно стверджує В. Суковата, через наративно-візуальний метафоризм воліє привласнити – а отже, «спожити» й знищити смерть, ототожнивши її з легітимною частиною «припустимих» внутрішніх ресурсів (Суковата, 2000, с. 36–50). Саме віртуалізація (наративізація, візуалізація) смерті, руйнуючи її як фізичну (біологічну), а отже – невідворотну природну реальність, обертає смерть на маніпульований симулятивний об'єкт, за яким, встановлюючи владу над ним як *іншим* («чужим»), спостерігає комунікатор.

«Загравання» з перенесеною на голівудський «довгий метр» та доступною інтеркомунікації символічною структурою смерті дистанціює її візуальний наратив від суб'єкта, ставлячи перед ним неусвідомлене завдання визначення власного місця у наративі. Р. Салецл означає парадоксальну природу такого «віднайдено втраченого» об'єкта, котрий у статусі лаканівського *Іншого* трансформується в *об'єкт задоволення*. Зміщення *онтологічного* статусу «об'єкта» смерті шляхом зсуву його реальності через численне повторення «зримих» субститутів (відеоряд «з гарячих точок», трансляція «живого» голосу, вигляду жертви теракту абощо) спричинює своєрідну *трансмутацію* почуття задоволення при акті «споживання» іншого (чужого) болю (іншого, чужого тіла) у своєрідний *танатологічний нарцисизм* (Суковата, 2003).

Сучасний *кіч* смерті як «розфокусування» некроцентричної традиції романтизму є перверсивною стратегією, що підважує сенсоутворюваль-

ну функцію смерті. Спрямований модерном до відвертого протистояння, культурний бінарзм зв'язки «життя – смерть» набув, за Ж. Бодріаром, рис радикальної автономізації обох членів. Подальшу «діалектизацію»: смерть як негативність та процес становлення у Гегеля – зруйновано, як зауважує Бодріяр, лише Гайдегером, для якого смерть скріплює свободу суб'єкта, котрий «здобуває» останню *quia absurdum* (Бодрійяр, 2000, с. 291). Сьогоднішня доба визначається не оборним рухом *подалі від* смерті, адже «соціальні реформи, прогрес медицини, усупільнення виключно особистих проблем поступово ізолювали смерть, залишаючись щодо неї безсилимими... Це робило її “зайвою” в розумінні покращувальних доктрин, які поволі ставали загальною вірою в секуляризованій культурі» (Лем, 2001, с. 342).

Прогрес *соціального* як перехід від символічного обміну розрізень до соціальної логіки еквівалентностей соціалізує, за Ж. Бодріаром, саму смерть, котра відтепер, – «з дозволу закону й медицини» вписана до *rewriting-planning-programming-system*, – виглядає як самий *принцип раціональності* (Бодрійяр, 2000, с. 299–300). Інакший у соціальному плані кінець видається скандальним «безладом», ознаки чого Бодріяр убаває в масштабній комерціалізації «ринку смерті» як знаку її споживання, у відверто індустріалізованому й організованому лікарняною бюрократією «менеджменті смерті», зрештою – в намаганні інвестувати у смерть як «нерухомість» та останній *предмет колекціонування*.

Показовими в цьому світлі виглядають спроби осмислити феномен антропологічне старіння як результат нехтування, ба й тотальної зневаги сучасної цивілізації до феномену *цілісності* людської природи, дослідити різноманітні аспекти антропологічного старіння людства через його симптоми – виснаження природи людини і природи як такої, ускладнення морально-екзистенційної ситуації людини, притуплення почуттів («теплова смерть почуттів» – К. Лоренц) тощо (Рибакова, 2006, с. 267–268).

Попри ведення активної боротьби зі старістю у рамках численних міжнародних проєктів «радикального подовження життя», необхідно, як наголошують дослідники, усвідомити недостатність спроб змін природничо-науковими засобами, – від радикальних дослідів т. зв. іммутології до клонування, – лише однієї, а саме фізіологічної сторони людського старіння. Так само жодне механічне перенесення на європейський ґрунт східних психотехнік «йоги безсмертя» не матиме результатів без усвідомлення необхідності перемоги «духовної старості» над неміччю людської плоті. Адже всі сценарії механічних маніпуляцій над людською природою, не торкаючи глибинних підвалин буттєвості, приречені стати лише черговим «технологічним блефом» (Рибакова, 2006, с. 278).

Перед жорстким спротивом чиннику людської тілесності, не оборна й потужна «стихія» якої чинить опір деструкції і тотальному знищенню людини як виду, опиняються сьогодні й загрозові тенденції глобальної

екологічної кризи. Наразі не викликає жодних сумнівів, що подолання екологічної кризи, що незворотним чином деформує базові принципи цілісності зв'язку людини зі світом, потребує докорінного переосмислення феномену *людськості* й усвідомлення людської тілесності як невід'ємної ознаки *специфічно людської онтології*.

Список використаних джерел

- Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / пер. с франц. С. Н. Зенкина. Москва: Добросвет, 2000. 387 с.
- Зверева В. Специализированные тела в массовой культуре: бодибилдинг. *Синий диван*. 2003. № 2. С. 118–130.
- Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура : пер. с англ. Москва: ГУВШЕ, 2000. 608 с.
- Лем С. Апокрифи : пер з пол. Львів: Літопис, 2001. 456 с.
- Рыбакова Н. А. Проблема старости в европейской философии: от античности до современности. Санкт-Петербург: Алетейя, 2006. 288 с.
- Суковата В. Смерть як «Інший» у візуальних нараціях Постмодерну. *Філософська думка*. 2003. № 2. С. 36–50.
- Хабермас Ю. Будущее природы человека. На пути к либеральной евгенике?: пер. с нем. Москва: Весь мир, 2002. 144 с.

References

- Bodriiiair Zh. (2000). *Simvolicheski obmen i smert [Symbolic exchange and death]*. Moskva: Dobrosvet [in Russian].
- Kastels M. (2000). *Informatcionnaia epokha: ekonomika, obshchestvo i kultura [Informative epoch: economy, society and culture]*. Moskva: GUVShE [in Russian].
- Khabermas Ju. (2002). *Budushchee prirody cheloveka. Na puti k liberalnoi evgenike? [Future of nature of man. On a way to liberal eugenics?]* Moskva: Ves mir [in Russian].
- Lem S. (2001). *Apokryfy [Apocryphas]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
- Rybakova N. A. (2006). *Problema starosti v evropeiskoi filosofii: ot antichnosti do sovremennosti [A problem of old age is in European philosophy: from antiquity to contemporaneity]*. Sankt-Peterburg: Aleteia [in Russian].
- Sukovata V. (2003). *Smert yak "Inshyi" u vizualnykh naratsiiakh Postmodernu [Death as "Other" in visual naratsiyakh Postmodernu]*. *Filosofska dumka [Philosophical idea]*, 2, 36-50 [in Ukrainian].
- Zvereva V. (2003). *Spetsializirovannyye tela v massovoi kulture: bodibilding [The specialized bodies are in a mass culture: bodybuilding]*. *Sinii divan [Blue sofa]*, 2, 118-130 [in Russian].